

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Γεώργιος Λουκάς¹

Περίληψη

Το παρόν άρθρο στοχεύει στη διερεύνηση της σχέσης βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και απασχόλησης και στη διευκρίνιση σε κάποιο βαθμό των μηχανισμών συσχέτισής τους, όπως αυτά προέκυψαν από σχετική εργασία. Το θέμα αυτό, παρότι αγνοημένο, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την εφαρμογή της Κοινωνικής Εργασίας στο τοπικό επίπεδο των πόλεων, καθώς το ζήτημα της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης είναι ένα ζήτημα διεπιστημονικού χαρακτήρα, το οποίο συχνά αντιμετωπίζουν οι κοινοτικοί λειτουργοί που εργάζονται σε κοινοτικό επίπεδο.

Η βιώσιμη αστική ανάπτυξη υποστηρίζεται από τέσσερις κύριους πυλώνες: τις θεωρητικές εκτιμήσεις, την ανθρώπινη ευημερία ως θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, την πόλη ως πρωταρχικό αγαθό και την καλή διακυβέρνηση.

Το αστικό δίκτυο στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από τρία βασικά επίπεδα πολιτικής κυριαρχίας: Τη διπολική κυριαρχία των μητροπολιτικών κέντρων Αθήνας και Θεσσαλονίκης, το σύστημα αστικών κέντρων μεγάλης περιφερειακής σημασίας και το σύστημα αστικών κέντρων τοπικής σημασίας. Η κατανομή του πληθυσμού στα αστικά κέντρα χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των δύο μεγάλων μητροπολιτικών κέντρων της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Το ποσοστό ανεργίας στο σύνολο των αστικών περιοχών είναι αρκετά υψηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο.

Οι νέες τάσεις στον αναπτυξιακό σχεδιασμό των ελληνικών πόλεων προσδιορίζονται από την ενσωμάτωση της έννοιας του οικοσυστήματος στην έννοια του χώρου με την εφαρμογή ενός προτύπου βιώσιμης αστικής ανάπτυξης στη βάση τοπικής, ενδογενούς, ολοκληρωμένης αστικής ανάπτυξης.

Εισαγωγή

Ένα σημαντικό πεδίο προβληματισμού που ενσωματώθηκε στις νεότερες θεωρητικές αναζητήσεις της Κοινωνικής Εργασίας, αφορά στη σχέση κοινωνίας και περιβάλλοντος και την προσπάθεια εξεύρεσης λύσης σε μια σειρά μεταβιομηχανικών προβλημάτων όπως η ραγδαία πληθυσμιακή αύξηση, η ρύπανση του περιβάλλοντος, οι αλλαγές στο επίπεδο της παγκόσμιας θερμότητας και στις κλιματολογικές συνθήκες, οι αλλαγές στη χρήση της γης, η ποιότητα ζωής, ο ελεύθερος χρόνος, η φτώχεια, η μαζική ανεργία και ο κοινωνικός αποκλεισμός (Ζαϊμάκης, 2001). Οι προβληματισμοί που αναπτύχθηκαν για τις επιπτώσεις της άνευ όρων οικονομικής ανάπτυξης έφεραν στο προσκήνιο το ζήτημα της αειφόρου ανάπτυξης και την ανάγκη συμβιβασμού της απεριόριστης οικονομικής ανάπτυξης με μια πρακτική βιώσιμη ανάπτυξη (Ρέππας, 2002).

Η διατύπωση της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης στην Έκθεση της Παγκόσμιας

1. Κοινωνικός λειτουργός, Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός.

Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (1991) αποτέλεσε μια επιτυχημένη σύζευξη των οικολογικών, οικονομικών και κοινωνικών διαστάσεων της ανάπτυξης. Σύμφωνα με αυτήν, ***βιώσιμη ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη η οποία καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες.*** Η άποψη αυτή απέκτησε ευρύτερη πολιτική και κοινωνική απήχηση με τη Συνδιάσκεψη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για το περιβάλλον και την ανάπτυξη που έγινε στο Ρίο ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας τον Ιούνιο του 1992. Οι αποφάσεις της Συνδιάσκεψης καταγράφηκαν σε ένα κείμενο, πρόγραμμα δράσης για τον 21^ο αιώνα, την Agenda 21.

Η ανάπτυξη αυτή συνεπάγεται τη διατήρηση της γενικής ισορροπίας και αξίας του αποθέματος του φυσικού κεφαλαίου, τον επαναπροσδιορισμό των βραχυπρόθεσμων, μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων κριτηρίων αξιολόγησης κόστους – οφέλους και τη δίκαιη κατανομή των πόρων μεταξύ εθνών και περιοχών σε όλο τον κόσμο (Ρέππας, 2002).

Οι άξονες αυτοί θα πρέπει να λαμβάνονται πλέον υπόψιν για τη διαμόρφωση κάθε αναπτυξιακής διαδικασίας ενσωματώνοντας έτσι περιβαλλοντικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς στόχους. Κατ' αυτόν τον τρόπο η βιώσιμη ανάπτυξη συνδέεται στενά με τη διαδικασία της τοπικής ενδογενούς ανάπτυξης. Την άποψη αυτή απηχεί ο ορισμός της βιώσιμης ανάπτυξης που διατυπώθηκε από το Διεθνές Συμβούλιο Τοπικών Πρωτοβουλιών για το Περιβάλλον (1996). Σύμφωνα με αυτόν: ***Αειφόρος ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που παρέχει βασικές περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές υπηρεσίες σε όλους τους κατοίκους μίας κοινότητας χωρίς να απειλεί τη βιωσιμότητα των φυσικών, δομικών και κοινωνικών συστημάτων από τα οποία εξαρτάται η παροχή αυτών των υπηρεσιών.***

Για την Agenda 21 η βιώσιμη ανάπτυξη δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω των παραδοσιακών διαδικασιών λήψης αποφάσεων. Η ενεργός συμμετοχή των πολιτών, ο υψηλός βαθμός ευαισθητοποίησης, περιβαλλοντικής συνείδησης και υπεύθυνης συμπεριφοράς θεωρούνται απαραίτητες προϋποθέσεις για την επίτευξη σημαντικών αποτελεσμάτων. Η τοπική αυτοδιοίκηση ούσα κοντά στον πολίτη διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ευαισθητοποίηση και την κινητοποίηση των πολιτών για την επίτευξη του στόχου της αειφορίας (Ζαϊμάκης, 2001). Για το λόγο αυτό οι τοπικές αυτοδιοικήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο προχώρησαν στη σύνταξη της δικής τους τοπικής Agenda 21 που αποτελεί μία στρατηγική διαδικασία για το σχεδιασμό και την υλοποίηση τοπικών δράσεων.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1998, μερικά χρόνια μετά τη δημοσίευση της Πράσινης Βίβλου για το αστικό περιβάλλον, εξέδωσε μια ανακοίνωση με τίτλο ***«Αειφόρος Αστική Ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Πλαίσιο Δράσης»***, με σκοπό την ενίσχυση και αποκατάσταση του ρόλου των ευρωπαϊκών πόλεων ως χώρων κοινωνικής και πολιτισμικής ολοκλήρωσης, ως πηγών ευημερίας και αειφόρου ανάπτυξης και ως βάση δημοκρατικής διακυβέρνησης.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρεί ότι η προτεραιότητα στην περιφερειακή ανάπτυξη έγκειται στην ενδυνάμωση της αστικής οικονομίας, ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί στην πρόκληση της παγκοσμιοποίησης και της αναδιάρθρωσης των παραγωγικών

δραστηριοτήτων. Βασικοί άξονες αυτής της προσπάθειας είναι η αύξηση της παραγωγικότητας και της απασχόλησης. Μάλιστα λόγω της εξάρσης του φαινομένου της μαζικής ανεργίας, παρά τις προσπάθειες του ανθρώπινου δυναμικού και της πολιτικής για την απασχόληση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε στην έκδοση ανακοίνωσης για την ενθάρρυνση των τοπικών πρωτοβουλιών ανάπτυξης και απασχόλησης, στην οποία πραγματοποιείται μια διερεύνηση των νέων ευκαιριών δημιουργίας απασχόλησης τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο τομέα έξω από το πλαίσιο του διεθνούς ανταγωνισμού. Έτσι παράλληλα με τη νέα πολιτική για αειφόρο ανάπτυξη τίθεται ως στόχος η ευημερία και η απασχόληση στις πόλεις (Μάρδας, 2000, Μούσης, 2002).

Η διερεύνηση της σχέσης βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και απασχόλησης και η διευκρίνιση σε κάποιο βαθμό των μηχανισμών συσχέτισής τους αποτέλεσε τον κύριο σκοπό της εργασίας αυτής. Το θέμα αυτό, παρότι αγνοημένο, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την εφαρμογή της Κοινωνικής Εργασίας στο τοπικό επίπεδο των πόλεων, καθώς το ζήτημα της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης είναι ένα ζήτημα διεπιστημονικού χαρακτήρα, το οποίο συχνά αντιμετωπίζουν οι κοινοτικοί λειτουργοί που εργάζονται σε κοινοτικό επίπεδο (Ζαϊμάκης, 2001).

Για την εκπλήρωση του σκοπού της εργασίας πραγματοποιήθηκε εκτενής ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας σχετικά με το θέμα. Η εργασία διαρθρώθηκε σε τέσσερις ενότητες. Στην **πρώτη ενότητα** πραγματοποιείται η θεωρητική προσέγγιση της έννοιας της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και παρουσιάζονται διάφορα εμπειρικά υποδείγματα. Στη **δεύτερη ενότητα** επιχειρείται η περιγραφή της αστικής τυπολογίας στη χώρα μας και η ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης όσον αφορά τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και την απασχόληση στην Ελλάδα μέσα από στατιστικά στοιχεία. Στην **τρίτη ενότητα** επιχειρείται μία αξιολόγηση των δεδομένων και διατυπώνονται προτάσεις για τη βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης στην Ελλάδα. Τα συμπεράσματα που προέκυψαν συνολικά από την εργασία αλλά κυρίως μέσα από τις θεωρητικές και τις εμπειρικές εργασίες των διαφόρων μελετητών παρουσιάζονται στην **τελευταία ενότητα**.

1. Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Οι θεωρίες για την αστική ανάπτυξη και την απασχόληση πορεύτηκαν ακολουθώντας τη θεωρητική εξέλιξη των κοινωνικών επιστημών, άμεσα επηρεαζόμενες και από την οικονομική θεωρία. Υπάρχουν πολλές διαφορετικές απόψεις που έχουν επηρεάσει και καταγραφεί στη θεωρία, δίνοντας η καθεμία έμφαση σε διαφορετικά ζητήματα και προσεγγίσεις. Στην προσπάθειά του να διερευνήσει το θέμα, κάθε μελετητής ανέπτυξε ένα ή περισσότερα θεωρητικά μοντέλα, συμπεριλαμβάνοντας σε αυτό όλες τις σημαντικές μεταβλητές που προέκυψαν από την έρευνα του.

Ο *Robert Lucas (1988)*, υποστηρίζει ότι η οικονομική ανάπτυξη εξαρτάται σημαντικά από την ικανότητα απορρόφησης της υπάρχουσας γνώσης και δημιουργίας νέας γνώσης. Οι δύο αυτές ικανότητες συνδέονται άμεσα με το υπάρχον απόθεμα ανθρώπινου κεφαλαίου και μπορεί να κοστίζουν περισσότερο όσο πιο απομακρυσμένη γεωγραφικά είναι η πηγή τους. Άρα η αστική ανάπτυξη και η απασχόληση εξαρτώνται άμεσα από το ανθρώπινο κεφάλαιο. Στην ουσία ο *Lucas* θεωρεί ότι ακόμα και αυτή η ίδια η ύπαρξη της πόλης αποτελεί απόδειξη των εξωτερικών επιδράσεων του ανθρώπινου κεφαλαίου:

«Για ποιόν άλλο λόγο μπορεί οι άνθρωποι να πληρώνουν για να κατοικούν στο Μανχάταν ή να ενοικιάζουν διαμερίσματα στο κέντρο του Σικάγου, αν όχι για να βρίσκονται κοντά σε άλλους ανθρώπους.»

Το 1989, ο *Barbier* διατυπώνει την άποψη ότι η συνεχής υποκατάσταση του κεφαλαίου και των φυσικών πηγών από την εργασία στην παραγωγική διαδικασία, μπορεί στο μέλλον να αποδειχτεί όχι βιώσιμη. Σύμφωνα με τον *Barbier*, αν οι πόλεις επιθυμούν να αποφύγουν την υψηλή ανεργία, την έλλειψη φυσικών πόρων την περιβαλλοντική υποβάθμιση και την απερίωμη μακροπρόθεσμα θα πρέπει να εγκαταλείψουν το αποκλειστικό ενδιαφέρον τους για την οικονομική ανάπτυξη ως πρωταρχικό σκοπό της οικονομικής δραστηριότητας. Έτσι, η έννοια της αστικής ανάπτυξης θα πρέπει μάλλον να βασίζεται σε δείκτες ευημερίας όπως η υγεία, η απασχόληση και η ποιότητα ζωής παρά να ορίζεται με όρους κατά κεφαλή προϊόντος και ατομικής κατανάλωσης.

Οι *Romer (1990)*, *Grossman και Helpman (1991)*, *Aghion και Howitt (1992)*, *Jones (1995)* διερεύνουν ζητήματα σχετικά με τα χαρακτηριστικά της τεχνολογίας και τη συμβολή της στην οικονομική ανάπτυξη μέσα από υποδείγματα με ενδογενή μεταβλητή την έρευνα και την ανάπτυξη τεχνολογίας (R&D). Κοινή διαπίστωση αποτελεί ότι η συγκέντρωση ατόμων υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου στην πόλη αποτελεί σημαντικό πόρο για την αύξηση της απασχόλησης και την αστική ανάπτυξη.

Το 1996, ο *Vliet* διαπιστώνει ότι οι μεγάλες αλλαγές στην οργάνωση και κατανομή της απασχόλησης συνοδεύονται από μεγάλης έκτασης μεταναστευτική κίνηση εργαζομένων από μία πόλη προς άλλη. Με δεδομένο ότι η αρχή της ισότητας αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείο της βιωσιμότητας, η εξασφάλιση ικανοποιητικών συνθηκών στέγασης για τους μετανάστες, και ιδιαίτερα για τους πλέον ευάλωτους, αποτελεί σημαντική προτεραιότητα για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη.

Οι *Smith και Zenou (1997)* υποστηρίζουν ότι η ύπαρξη χωρικών διαφορών κόστους μεταξύ των τομέων οικονομικής δραστηριότητας επηρεάζει όχι μόνο το επίπεδο των μισθών αλλά και την ίδια την ανεργία. Επιπλέον, η χωρική συγκέντρωση της ανεργίας φαίνεται να αποτελεί ένα επιπλέον κίνητρο για το σχημασμό δευτερογενή παραγωγικού τομέα. Ειδικότερα, όταν όλη η αρχική απασχόληση είναι συγκεντρωμένη στο κέντρο της πόλης, ο δευτερογενής τομέας υποκινείται να εγκατασταθεί στα περίχωρα. Με δεδομένη την παρουσία της κατανεμημένης ανεργίας στο χώρο, οι θέσεις εργασίας του δευτερογενή τομέα φαίνονται να ακολουθούν την κίνηση του πληθυσμού. Το μετασχηματισμένο αστικό τοπίο φαίνεται να ολοκληρώνεται από μία ουδέτερη ζώνη από ανέργους που χωρίζει τις δύο ζώνες απασχόλησης. Καθώς η κάθε μία από τις ζώνες απασχόλησης παραμένει σταθερή, θα συνεχίσει να υπάρχει μια σταθερή ροή ατόμων που μετακινούνται μεταξύ των δύο ζωνών απασχόλησης καθώς αλλάζει η επαγγελματική τους κατάσταση.

Οι *Eaton και Eckstein (1997)*, *Black και Henderson (1999)* διερευνώντας τη σχέση μεταξύ ανθρώπινου κεφαλαίου, απασχόλησης και αστικής ανάπτυξης στη μεταπολεμική περίοδο, διαπιστώνουν ταυτόχρονη ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου και της απασχόλησης. Σύμφωνα με τον *Carter (1998)*, η θέσπιση κατώτατου βασικού μισθού ανά κλάδο έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση του παραγομένου προϊόντος στην πόλη. Η αύξηση αυτή είναι αποτέλεσμα της θετικής επίδρασης της αύξησης του μισθού στην

παραγωγικότητα. Ακόμα και αν το επίπεδο του αστικού μισθού είναι αρκετά υψηλό σε σχέση με το επίπεδο ισορροπίας οικονομίας και αγοράς εργασίας, μια επιπλέον αύξηση του μισθού μπορεί να αποδειχτεί χρήσιμη. Για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη ο υψηλός αστικός μισθός δεν είναι για τις επιχειρήσεις ένα εξωτερικά επιβαλλόμενο πρόβλημα, όπως για τις προηγούμενες θεωρίες αστικής ανάπτυξης. Αντίθετα, οι επιχειρήσεις επιλέγουν να πληρώνουν υψηλότερους μισθούς σαν απάντηση στο πρόβλημα της χαμηλού επιπέδου παραγωγικότητας. Η αύξηση του κατώτατου μισθού έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγικότητας, έστω και αν προκαλεί αύξηση του επιπέδου της ανεργίας.

Το 1998, ο *Simon*, χρησιμοποιώντας δεδομένα χρονολογικών σειρών για τη χρονική περίοδο από το 1940 μέχρι και το 1986 διαπιστώνει μια ισχυρή θετική σχέση μεταξύ της αύξησης της απασχόλησης και του μέσου επιπέδου ανθρώπινου κεφαλαίου στα *Αμερικανικά Μητροπολιτικά κέντρα*. Όσον αφορά την πόλη, ο *Simon* καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η αστική ανάπτυξη σχετίζεται θετικά με το ανθρώπινο κεφάλαιο και ότι οι επιδράσεις του ανθρώπινου κεφαλαίου είναι τουλάχιστον εν μέρει εντοπισμένες μέσα στην πόλη. Η σχέση αυτή θεωρείται αναμενόμενη για τον ίδιο σχεδόν λόγο για τον οποίο οι πλέον αναπτυγμένες εκπαιδευτικά χώρες παρουσιάζουν μεγαλύτερους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης, καθώς τα εκπαιδευμένα άτομα είναι πιο ικανά για την εφαρμογή και τη δημιουργία γνώσης, η οποία τουλάχιστον εν μέρει είναι κωροθετημένη.

Το 1999, οι *Portnov* και *Pearlmutter* σε μία απόπειρα διαμόρφωσης κατάλληλης στρατηγικής βιώσιμης ανάπτυξης για τις περιφερειακές περιοχές, τονίζουν με έμφαση τη σημασία της απασχόλησης στη διαδικασία βιώσιμης αστικής ανάπτυξης. Ειδικότερα, θεωρούν ότι η προσφορά εργασίας αποτελεί ένα από τους σημαντικότερους παράγοντες καθορισμού της εσωτερικής μετανάστευσης σε μία πόλη. Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας αποθαρρύνουν την εγκατάσταση σε μία πόλη ενώ ταυτόχρονα ενθαρρύνουν τη μετανάστευση των κατοίκων μίας πόλης σε άλλες.

Ο *Friedman (2000)*, στο άρθρο του **«Καλή πόλη: Στην υπεράσπιση της ουτοπιστικής σκέψης»**, διατυπώνει σειρά επιχειρημάτων για τον τρόπο με τον οποίο και το γιατί η κοινωνική δράση και τα πολιτικά προγράμματα είναι ουσιαστικά για τη βελτίωση μίας κοινωνίας που χρειάζεται σαφώς την αλλαγή και την ελπίδα. Η καλή πόλη του *Friedman* υποστηρίζεται από τέσσερις κύριους πυλώνες: τις θεωρητικές εκτιμήσεις, την ανθρώπινη ευημερία ως θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, την πόλη ως πρωταρχικό αγαθό και την καλή διακυβέρνηση. Σε αυτό το πλαίσιο, η απασχόληση αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην καλή πόλη του *Friedman*.

Οι *Shuttleworth*, *Power* και *McKinstry (2000)* μελετούν τον τόπο απασχόλησης και το αντικείμενο επαγγελματικής δραστηριότητας των κατοίκων των κοινωνικά υποβαθμισμένων περιοχών του Μπέλφαστ χρησιμοποιώντας δεδομένα της απογραφής του πληθυσμού, το 1991. Η ανάλυσή τους αναδεικνύει δύο σημαντικά προβλήματα. Καταρχήν, το πρόβλημα της απώλειας εργασίας σε τοπικό επίπεδο, που σημαίνει ότι όλες οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται στις κοινωνικά υποβαθμισμένες περιοχές και ιδιαίτερα εκείνες που αφορούν επαγγελματική απασχόληση δεν καλύπτονται από τους ίδιους τους κατοίκους των περιοχών αυτών. Τέλος, οι κάτοικοι περιοχών κοινωνικά

υποβαθμισμένων απασχολούνται σε μεγαλύτερο ποσοστό σε μορφές άτυπης απασχόλησης σε σχέση με τους κατοίκους άλλων περιοχών.

Το 2001 οι *Chatterjee* και *Carlino* διερευνώντας την αύξηση της συνολικής απασχόλησης στις μητροπολιτικές πόλεις των Η.Π.Α. κατά την μεταπολεμική περίοδο, διαπιστώνουν ότι η απασχόληση αυξήθηκε ταχύτερα στις αρχικά λιγότερο κατοικημένες περιοχές κατά μήκος του ηλεκτρικού σιδηρόδρομου σε σχέση με τις πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές. Η αύξηση αυτή της συνολικής απασχόλησης είχε σαν αποτέλεσμα την αποκέντρωση της απασχόλησης γιατί το κόστος συμφόρησης αυξάνει γρηγορότερα στις πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές σε σχέση με τις αρχικά λιγότερο κατοικημένες περιοχές.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η μελέτη των *Brunello*, *Lupi* και *Ordine* (2001) για τη διερεύνηση των περιφερειακών ανισοτήτων στο επίπεδο ανεργίας μεταξύ των πόλεων του Βορρά και του Νότου στην Ιταλία. Σύμφωνα με τους μελετητές, η παρατηρούμενη κατάσταση οφείλεται κυρίως: στην επιδείνωση της αποδοτικότητας της εργασίας στο Νότο λόγω της συνεχούς αύξησης του εργατικού δυναμικού, στη μείωση της κινητικότητας της εργασίας από το Νότο προς το Βορρά λόγω της σύγκλισης των διαφορών στο ποσοστό κέρδους και της αύξησης του κόστους των δημόσιων μέσων μεταφοράς. Επίσης οφείλεται στο γεγονός ότι το επίπεδο του πραγματικού μισθού στο Νότο δεν εξαρτάται από: τις τοπικές συνθήκες ανεργίας, την αύξηση του ποσοστού συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό που παρατηρήθηκε στο Νότο τη δεκαετία του 1970, την αντίθετη αντίδραση της ανεργίας σε Βορρά και Νότο, την αύξηση του ατομικού κόστους των δημόσιων μέσων μεταφοράς και τη μείωση της πραγματικής τιμής ενέργειας.

Η *Santana* (2002), μελετώντας τη φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό και την υγεία στις πόλεις της Πορτογαλίας διαπιστώνει μια σημαντική σχέση μεταξύ των κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων και της υγείας. Έτσι, η αύξηση του εισοδήματος των ευπαθών κοινωνικών ομάδων μέσω της καταπολέμησης της ανεργίας και η αύξηση της απασχόλησης εκτιμάται ότι θα έχει σημαντική θετική επίδραση στην κατάσταση της υγείας των μελών των πολλαπλών κατηγοριών ευπαθών κοινωνικών ομάδων.

Το 2002, ο *Kenneth Button*, σε μια προσπάθεια ενσωμάτωσης της θεωρίας της βιωσιμότητας στην έννοια της αστικής ανάπτυξης, διατυπώνει την άποψη ότι οι αστικές οικονομίες αποτελούν ολοκληρωμένες οντότητες που εμπεριέχουν αλληλοεπιδρούμενες δυνάμεις. Έτσι, διαπιστώνονται σημαντικές διασυνδέσεις ανάμεσα στις τοπικές περιβαλλοντικές συνθήκες μιας πόλης και την οικονομική της κατάσταση. Καθώς οι δυσμενείς περιβαλλοντικές συνθήκες που προέρχονται από τον κυκλοφοριακό συνωστισμό, το θόρυβο και τη μόλυνση του αέρα έχουν ως αποτέλεσμα χαμηλό κόστος παραγωγής, μπορούν να προκαλέσουν ελλείψεις σε εργατικό δυναμικό και παραγωγικούς κλάδους, ιδιαίτερα στις σύγχρονες βιομηχανικές πόλεις που βασίζονται στους εξειδικευμένους εργάτες και την ατομική επιχειρηματική πρωτοβουλία, με τελικό αποτέλεσμα τον περιορισμό της οικονομικής ευημερίας.

Σημαντική είναι και η διερεύνηση της ανάπτυξης των Αμερικανικών πόλεων κατά τη χρονική περίοδο από το 1900 μέχρι το 1990 που επιχειρούν οι *Simon* και *Nardinelli* (2002). Σύμφωνα με την ανάλυσή τους, οι πόλεις με περισσότερους εργαζόμενους με υψηλό επίπεδο ανθρώπινου κεφαλαίου το 1900 αναπτύχθηκαν με υψηλότερους ρυθμούς

τα επόμενα 86 χρόνια. Η διαπίστωση αυτή είναι σύμφωνη με τις θεωρίες οικονομικής ανάπτυξης που βασίζονται στις τοπικές ιδιαιτερότητες και διαφοροποιήσεις του ανθρώπινου κεφαλαίου. Σημαντική είναι και η επισήμανση του γεγονότος ότι η κατανομή του ανθρώπινου κεφαλαίου όπως διαμορφώθηκε κατά την πρώτη δεκαετία του εικοστού αιώνα διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στον καθορισμό του επιπέδου ανάπτυξης των Αμερικανικών πόλεων. Αντίθετα, σήμερα ο ρόλος του ανθρώπινου κεφαλαίου στην αστική ανάπτυξη είναι λιγότερο σημαντικός λόγω του χαμηλού κόστους των μεταφορών και των τηλεπικοινωνιών.

Οι *Andersen και Kempen (2003)*, διερευνώντας τις νέες τάσεις της αστικής πολιτικής στην Ευρώπη, θεωρούν ότι ο αποκλεισμός, η περιθωριοποίηση, οι περιφερειακές ανισότητες και ο διαρκώς αυξανόμενος αριθμός των μελών των πολλαπλών κατηγοριών ευπαθών κοινωνικών ομάδων δεν είναι τα μόνα προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει η σύγχρονη πόλη. Τις περισσότερες φορές τα προβλήματα αυτά συνδέονται στενά με καταστάσεις όπως η διαρκώς αυξανόμενη ανεργία, η εγκληματικότητα και τελικά η υποβάθμιση της ποιότητας ζωής. Όλες αυτές οι καταστάσεις θεωρούνται από τους μελετητές, περισσότερο αποτέλεσμα της αλλαγής στη δομή του πληθυσμού, παρά συνέπεια της αύξησης του αριθμού των μελών των πολλαπλών κατηγοριών ευπαθών κοινωνικών ομάδων. Έτσι, η μεγαλύτερη πρόκληση για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη είναι η αύξηση της παραγωγικότητας ενισχύοντας την ανταγωνιστικότητα της πόλης και ταυτόχρονα η έμφαση σε κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα. Η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και η προώθηση της κοινωνικής συνοχής είναι για τις σύγχρονες Ευρωπαϊκές πόλεις τόσο σημαντική όσο και η ενίσχυση της απασχόλησης.

Η σχέση ανάμεσα στην οικονομική ανάπτυξη, την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, την αύξηση της απασχόλησης δεν είναι ίδια για όλες τις πόλεις και τις χρονικές περιόδους. Για τον λόγο αυτό θα ήταν παρακινδυνευμένο να προχωρήσει κανείς σε εκτιμήσεις και ομαδοποιήσεις των διαφορών μετρήσεων. Μπορεί κανείς, όμως, να υποστηρίξει πως στις πόλεις με παρόμοιο βιοτικό επίπεδο και επίπεδο ανάπτυξης οι μετρήσεις συγκλίνουν, δίκως να είναι σε θέση κάποιος να βγάλει ασφαλή συμπεράσματα.

Η ενσωμάτωση των αρχών της βιωσιμότητας στις στρατηγικές αστικής ανάπτυξης έχει σαν αποτέλεσμα μια αυξανόμενη αμφισβήτηση της παραδοσιακής θεώρησης της ανάπτυξης (*Mc Cann, 2002, Ρέπας, 2002*). Στο επίπεδο της πόλης, τα παραδοσιακά πρότυπα ανάπτυξης εξασθενούν σαν αποτέλεσμα της αυξανόμενης επιθυμίας και ικανότητας ομάδων του πληθυσμού να ανταπαξέλθουν στην ανάπτυξη. Έτσι, η ικανότητα του τοπικού συστήματος για ενίσχυση της απασχόλησης αυξάνεται από το ενδιαφέρον για τις περιβαλλοντικές επιδράσεις της ραγδαίας αστικής ανάπτυξης και από την αποσύνθεση των κλασικών προτύπων αστικής ανάπτυξης.

Ανάμεσα στα δημογραφικά - κοινωνικά δεδομένα που επιδρούν στη βιώσιμη αστική αναπτυξιακή διαδικασία περιλαμβάνονται: το φύλο, η ηλικία, οι φυσικοί πόροι, ο κατώτατος μισθός, η διάχυση της καινοτομίας, η τεχνολογική εξέλιξη, το μέγεθος του πληθυσμού και η μετανάστευση.

2. Περιγραφή της υπάρχουσας κατάστασης στην Ελλάδα

2.1. Η τυπολογία των αστικών κέντρων της χώρας

Το αστικό δίκτυο στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από τρία βασικά επίπεδα πολιτικής κυριαρχίας. Παράλληλα με τη διπολική κυριαρχία της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, λειτουργεί ένα σύστημα περιφερειακών αστικών κέντρων όπως η Πάτρα, το Ηράκλειο, η Λάρισα, ο Βόλος, τα Χανιά κ.α. Σε ένα τρίτο τοπικό επίπεδο, ιδιαίτερα ισχυρή εμφανίζεται η επιρροή των αστικών κέντρων που αποτελούν τις διοικητικές έδρες των Νομών της χώρας (Χριστοφάκης, 2001, Κόνσολας, 1997).

Η κατανομή του πληθυσμού στα αστικά κέντρα χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των δύο μεγάλων μητροπολιτικών κέντρων της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Η Αθήνα είναι η πόλη με την μεγαλύτερη πληθυσμιακή συγκέντρωση (2.928.000 κατοίκους) και ακολουθεί σε μεγάλη απόσταση το πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης (712.700 κατοίκους). Σημαντική χαρακτηρίζεται και η ύπαρξη τεσσάρων πόλεων (Πάτρα, Λάρισα, Ηράκλειο και Βόλος) με πληθυσμό άνω των 100.000.

Στο πλαίσιο αυτό έχει διαμορφωθεί ένα σύστημα επάλληλων ακτινικών σχέσεων του αγροτικού οικιστικού δικτύου με τα αστικά κέντρα – διοικητικές έδρες των νομών, αυτών με τη σειρά τους με τα αστικά κέντρα – διοικητικές έδρες των περιφερειών και των τελευταίων με το δίπολο Αθήνας – Θεσσαλονίκης (Χριστοφάκης, 2001, Κόνσολας, 1997).

Με βάση χαρακτηριστικά όπως: το μέγεθος, η ζώνη επιρροής, η γεωγραφική θέση, ο αναπτυξιακός ρόλος, οι διαθέσιμες υποδομές, κάθε αστικό κέντρο κατατάσσεται σε μία ή και περισσότερες κατηγορίες τυπολογικής κατηγοριοποίησης. Παρά τις έντονες αμφισβητήσεις για την αξία μιας τέτοιας κατηγοριοποίησης, κρίνεται χρήσιμη για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης η παράθεση της κατηγοριοποίησης των ελληνικών αστικών κέντρων σύμφωνα με το Σχέδιο Ανάπτυξης Μητροπολιτικών Κέντρων του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης (2000). Σύμφωνα, λοιπόν με αυτό διακρίνονται οι ακόλουθες κατηγορίες αστικών κέντρων:

•♦ **Μητροπολιτικά Κέντρα.** Σύμφωνα με τη διεθνή πρακτική ως μητροπολιτικά κέντρα χαρακτηρίζονται τα δυναμικά αστικά κέντρα με πληθυσμό 500.000 κατοίκων και άνω, τα οποία περιβάλλονται από δορυφόρους πόλεις με εξειδικευμένες και συμπληρωματικές λειτουργίες, με τις οποίες διασυνδέονται μέσω δικτύου σχέσεων και ροών. Διαδραματίζουν κυρίαρχο αναπτυξιακό ρόλο σε εθνικό επίπεδο και έχουν δυνατότητες για την άσκηση σημαντικού ρόλου στους τομείς του πολιτισμού, της οικονομίας, του εμπορίου, των μεταφορών και των τηλεπικοινωνιών σε διεθνές επίπεδο. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη.

•♦ **Πόλοι Ανάπτυξης.** Ο χαρακτηρισμός ενός αστικού κέντρου ως αναπτυξιακού πόλου προϋποθέτει μέγεθος πληθυσμού της τάξης των 100.000 κατοίκων και άνω, την ύπαρξη των αναγκαίων υποδομών και κυρίως τη λειτουργία μίας ή και περισσότερων προωθητικών δραστηριοτήτων. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται η Πάτρα, η Λάρισα, ο Βόλος και το Ηράκλειο.

•♦ **Κόμβοι Διευρωπαϊκών και Πανευρωπαϊκών Δικτύων.** Πρόκειται για τις πύλες εισόδου – εξόδου στη χώρα που λόγω της κομβικής τους θέσης διαδραματίζουν αναπτυξιακό ρόλο σε διεθνές επίπεδο. Στην κατηγορία αυτή μπορούν να ενταχθούν η Πάτρα, η Αλεξανδρούπολη, η Ηγουμενίτσα κ. α.

❖ **Πόλοι Διασυννοριακής - Διακρατικής συνεργασίας.** Πρόκειται για παραμεθόρια αστικά κέντρα που βρίσκονται κοντά σε βασικούς διεθνείς άξονες μεταφορών. Ως τέτοια θεωρούνται τα Ιωάννινα, η Καβάλα, η Κομοτηνή, η Αλεξανδρούπολη κ. α.

❖ **Κέντρα Ανάπτυξης Παραμεθόριων ή Νησιωτικών Περιοχών.** Πρόκειται για τις αστικές περιοχές που λειτουργούν ως τόποι συγκέντρωσης παραγωγικών δραστηριοτήτων και παροχής υπηρεσιών για τις παραμεθόριες ηπειρωτικές και νησιωτικές περιοχές. Στην κατηγορία μπορούν να ενταχθούν αστικά κέντρα όπως η Μυτιλήνη, η Ξάνθη, η Αλεξανδρούπολη, η Ρόδος κ. α.

❖ **Ευρύτερες Αστικές Συγκεντρώσεις.** Πρόκειται για ευρύτερες αστικές συγκεντρώσεις που έχουν διαμορφωθεί λόγω της χωροθέτησης των μεταφορικών υποδομών και βιομηχανικών συγκεντρώσεων όπως η περίπτωση Χαλκίδας – Οινόφυτων – Σχηματαρίου και το τρίγωνο Δράμας – Καβάλας – Ξάνθης.

❖ **Κέντρα Περιφερειακής, Νομαρχιακής και Τοπικής Ανάπτυξης.** Πρόκειται για αστικά κέντρα που επιτελούν σημαντικό αναπτυξιακό ρόλο σε περιφερειακό, νομαρχιακό ή τοπικό επίπεδο.

2.2. Στατιστικά δεδομένα

Τα τελευταία χρόνια παρατηρούνται σημαντικές αλλαγές τόσο στο σύνολο της ελληνικής οικονομίας όσο και ειδικότερα στην αγορά εργασίας. Ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας είναι ιδιαίτερα υψηλός την τελευταία δεκαετία. Στον υψηλό αυτό ρυθμό ανάπτυξης έχουν συμβάλλει καθοριστικά η υιοθέτηση από την Ελλάδα του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος και η ενίσχυση της μακροοικονομικής σταθερότητας λόγω της ολοκλήρωσης σημαντικών διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και της δραστηκής μείωσης του πληθωρισμού και των δημόσιων ελλειμμάτων. Στη διατήρηση του υψηλού ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης συντέλεσαν επίσης η αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης των νοικοκυριών και η αύξηση των δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων ιδίως στους τομείς των κατασκευών και των υπηρεσιών. Σημαντική όμως είναι και η συμβολή ορισμένων άλλων παραγόντων όπως η μείωση των επιτοκίων και η συνεχιζόμενη εισροή πόρων από τα διαρθρωτικά ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2003).

Κατά γενική ομολογία ο μετασχηματισμός της ελληνικής οικονομίας όλη αυτή την περίοδο δεν είναι μόνο ποσοτικός, αλλά περιλαμβάνει και σημαντικές ποιοτικές διαφοροποιήσεις. Έτσι, η συμβολή του τριτογενή τομέα τόσο στο Α. Ε. Π. όσο και στην απασχόληση αυξάνεται διαρκώς σε βάρος κυρίως του πρωτογενή αλλά και του δευτερογενή τομέα. Ο ρόλος του κράτους διαφοροποιείται. Η παρουσία του στον παραγωγικό τομέα περιορίζεται και επικεντρώνεται στον τομέα της κοινωνικής προστασίας. Στην αγορά εργασίας παρατηρούνται εξίσου σημαντικές αλλαγές κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας (Σαμπεθάνι 2000, Μπρισίμν Δ. & Μπρισίμν Σ. 2000).

Με βάση τα στοιχεία της *Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (2002)*, ο αριθμός των απασχολούμενων αυξήθηκε από 3.680.039 άτομα το 1992 σε 3.948.902 άτομα το 2002. Την ίδια χρονική περίοδο το εργατικό δυναμικό αυξήθηκε κατά 340.092 άτομα και ο αριθμός των άνεργων από 348.878 σε 420.017 άτομα το 2002. Επομένως, παρά τις ιδιαίτερα ικανοποιητικές επιδόσεις της ελληνικής

οικονομίας, η αύξηση της απασχόλησης ήταν μικρή σε σχέση με τα προσδοκώμενα, εφόσον ο αριθμός των απασχολούμενων αυξήθηκε μόνον κατά 268.863 άτομα σε διάστημα δέκα ετών. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διάρθρωση της απασχόλησης κατά ηλικία και φύλο, στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 2.2.1
Διάρθρωση της απασχόλησης κατά ηλικία και φύλο την περίοδο 1992 - 2002

Ηλικία	1992 (%)			2002 (%)		
	Σύνολο	Άντρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άντρες	Γυναίκες
15 - 19	2,5	2,4	2,7	1,3	1,3	1,1
20 - 24	8,2	7,4	9,6	7,4	6,9	8,3
25 - 29	11,2	10,5	12,6	12,1	11,7	12,7
30 - 44	38,7	37,5	41,1	40,6	38,9	43,2
45 - 64	36,1	38,6	31,3	36,0	38,0	32,8

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού 2002

Όσον αφορά την κατανομή των απασχολούμενων κατά εκπαιδευτικό επίπεδο, σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, παρότι τα άτομα χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου εξακολουθούν να αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό των απασχολούμενων (ποσοστό 58,3% το 1992), προκύπτει σημαντική μείωση του ποσοστού συμμετοχής τους στην απασχόληση (ποσοστό 41,7% το 2002).

Η αύξηση της απασχόλησης, σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, προήλθε κατά κύριο λόγο από τον τομέα των υπηρεσιών.

Παρά το ευνοϊκό μακροοικονομικό περιβάλλον η ανεργία, στο υπό διερεύνηση χρονικό διάστημα, παρουσιάζει αυξητικές τάσεις και μόνο τα τελευταία χρόνια έγινε δυνατή η μείωση της. Το 1992 το 39,4% των ανέργων ήταν άντρες και το 60,6% γυναίκες, ενώ το 2002 οι άνεργοι άντρες αποτελούσαν το 38,5% των ανέργων και οι γυναίκες το 61,5%. Η αύξηση της ανεργίας στις γυναίκες οφείλεται και στην αυξημένη συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό.

Όσον αφορά την κατανομή της ανεργίας κατά εκπαιδευτικό επίπεδο προκύπτει ότι τα άτομα με μέτριο εκπαιδευτικό επίπεδο παρουσιάζουν το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας σε όλη τη διάρκεια της περιόδου 1992 - 2002.

Σημαντική μεταβολή παρατηρείται και στη διάρκεια της ανεργίας σύμφωνα με τα δεδομένα του πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 2.2.2
Διάρκεια ανεργίας κατά φύλο την περίοδο 1992 - 2002

Ηλικία	1992 (%)			2002 (%)		
	Σύνολο	Άντρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άντρες	Γυναίκες
Νέοι Άνεργοι	50,8	42,1	56,5	40,2	37,1	42,1
< 6 μήνες	30,1	39,1	24,3	26,1	30,4	23,4
6 - 11	20,5	23,0	18,8	19,2	19,4	18,8
> 12	49,4	38,0	56,9	54,7	49,8	57,8

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού 2002

Ιδιαίτερα ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι η ανεργία φαίνεται να αποκτά διάρκεια στο χρόνο και εμμένουσα μορφή.

Ο πληθυσμός σε ηλικία προς απασχόληση της Ελλάδας σε ποσοστό που ξεπερνά το 60% διαμένει σε αστικά κέντρα. Ποσοστό 65% αυτού διαμένει στα δύο μεγάλα μητροπολιτικά κέντρα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης και το υπόλοιπο 35% στα μικρότερα αστικά κέντρα. Η αύξηση του εργατικού δυναμικού που παρατηρείται στο σύνολο της Επικράτειας είναι μεγαλύτερη στα αστικά κέντρα.

Σημαντική είναι η επισήμανση ότι η άνοδος του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού σε ηλικία προς απασχόληση δεν είχε σαν αποτέλεσμα τη βελτίωση του εκπαιδευτικού επιπέδου στα αστικά κέντρα που μειονεκτούσαν. Αντίθετα, τα σημαντικότερα ποσοστά βελτίωσης του εκπαιδευτικού επιπέδου παρατηρούνται κυρίως στο μητροπολιτικό κέντρο της Αθήνας.

Όσον αφορά το εκπαιδευτικό επίπεδο κατά φύλο, στα μεγάλα αστικά κέντρα οι άντρες είτε είναι απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης είτε απόφοιτοι υποχρεωτικής εκπαίδευσης ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του αστικού κέντρου κατοικίας τους, ενώ οι γυναίκες σε όλα τα αστικά κέντρα είναι κατά κύριο λόγο απόφοιτες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Αποτέλεσμα του υψηλότερου μέσου επιπέδου εκπαίδευσης που παρατηρείται στα μητροπολιτικά κέντρα είναι το γεγονός ότι σε αυτά, τα υψηλόβαθμα στελέχη των επιχειρήσεων και των δημόσιων οργανισμών εμφανίζουν σημαντικά υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο.

Όσο μεγαλύτερο είναι ένα αστικό κέντρο τόσο μικρότερο είναι το ποσοστό απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα και τόσο μεγαλύτερο το ποσοστό απασχόλησης στον τριτογενή τομέα. Αντίθετα όσο μικρότερο είναι ένα αστικό κέντρο τόσο μεγαλύτερο είναι το ποσοστό απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα και τόσο μικρότερο το ποσοστό απασχόλησης στον τριτογενή τομέα.

Το ποσοστό ανεργίας στο σύνολο των αστικών περιοχών είναι αρκετά υψηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο. Ο πίνακας που ακολουθεί είναι ενδεικτικός της έντασης της ανεργίας στις αστικές περιοχές

Πίνακας 2.2.3
Ποσοστό ανεργίας κατά βαθμό αστικότητας (Α' Τρίμηνο 2003)

Βαθμός Αστικότητας	Ποσοστό Ανεργίας
<i>Σύνολο Χώρας</i>	9,87
<i>Μητροπολιτικό Κέντρο Αθήνας</i>	10,40
<i>Μητροπολιτικό Κέντρο Θεσσαλονίκης</i>	8,70
<i>Λοιπές Αστικές Περιοχές</i>	13,80
<i>Ημιαστικές Περιοχές</i>	10,70
<i>Αγροτικές Περιοχές</i>	7,19

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού 2002

Όπως προκύπτει από τα δεδομένα του παραπάνω πίνακα, ο αριθμός των ανέργων στα αστικά κέντρα διογκώνεται όλο και περισσότερο αποτελώντας έτσι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της αστικής ανάπτυξης των ελληνικών πόλεων. Μάλιστα

ιδιαίτερα σημαντικά είναι τα ποσοστά ανεργίας των νέων και των γυναικών, ενώ με ιδιαίτερα ταχείς ρυθμούς αυξάνεται και το ποσοστό της μακροχρόνιας ανεργίας.

2.3. Βιώσιμη αστική ανάπτυξη και απασχόληση στην Ελλάδα

Τα αστικά κέντρα στην Ελλάδα ως βασικοί υποδοχείς πληθυσμού και δραστηριοτήτων αποτελούσαν παραδοσιακά το πλαίσιο εφαρμογής του προτύπου της πολιτικής ανάπτυξης. Ωστόσο, η παγκόσμια οικονομική κρίση και η αναδιάρθρωση που ακολούθησε έχουν επιφέρει σημαντικές αλλαγές στο σχεδιασμό και την εφαρμογή της στρατηγικής αστικής ανάπτυξης. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και η ενοποίηση των αγορών αυξάνει τη σημασία των πόλεων. Την ίδια στιγμή η μείωση της σημασίας των εθνικών συνόρων και η ενοποίηση του χώρου αναδεικνύει το ρόλο των πόλεων και ενισχύει τη σημασία της συμπληρωματικότητας και της διασύνδεσης των αστικών χώρων (Χριστοφάκης 2001).

Η κοινωνικοοικονομική αυτή αναδιάρθρωση επηρέασε σε μεγάλο βαθμό και την κοινωνικοοικονομική δομή των πόλεων. Αποτέλεσμα της κατάστασης αυτής είναι η αποβιομηχάνιση και η ανάπτυξη του τριτογενή τομέα και δραστηριοτήτων της νέας οικονομίας. Η οργάνωση της εργασίας αλλάζει και ο ρόλος της οικογένειας μεταβάλλεται. Νέα προβλήματα που συνδέονται με τη μετανάστευση, την ανεργία, τη φτώχεια, τη γήρανση του πληθυσμού, την υποβάθμιση του περιβάλλοντος και την αυξανόμενη ένταση των κοινωνικών προβλημάτων εμφανίζονται και δημιουργούν καταστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού και διατάραξης της κοινωνικής συνοχής με έντονες επιπτώσεις στις ενδοαστικές ανισότητες (Ρέππας, 2002, Ζαϊμάκης, 2001, Μάρδας, 2000).

Ως αποτέλεσμα των καταστάσεων αυτών, οι νέες τάσεις στον αναπτυξιακό σχεδιασμό των ελληνικών πόλεων προσδιορίζονται από την ενσωμάτωση της έννοιας του οικοσυστήματος στην έννοια του χώρου με την εφαρμογή ενός προτύπου βιώσιμης αστικής ανάπτυξης στη βάση της **τοπικής, ενδογενούς, ολοκληρωμένης αστικής ανάπτυξης**.

Η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και η ενεργός συμμετοχή της χώρας μας στις διαδικασίες της ενισχύει όλο και περισσότερο τις τάσεις αυτές (Μούσης 2002, Μάρδας 2000). Ειδικότερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπονώντας τη στρατηγική για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη, έθεσε ως στόχους:

- ❖ **Την οικονομική ενδυνάμωση των πόλεων** και ιδιαίτερος εκείνων που εμφανίζουν υστέρηση στην ανταγωνιστικότητα και σοβαρή αναπτυξιακή καθυστέρηση.
- ❖ **Τον επιμερισμό των ωφελειών** που θα προκύψουν από την υιοθέτηση νέων προηγμένων τεχνολογιών ώστε να καταπολεμηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός.
- ❖ **Την εξασφάλιση της βιωσιμότητας** των αστικών περιοχών από περιβαλλοντική άποψη.
- ❖ **Την εμπέδωση της συνεργασίας όλων των φορέων μιας πόλης**, ώστε να υπάρχει σφαιρική και ολοκληρωμένη προσέγγιση των επιμέρους θεμάτων.
- ❖ **Την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς του αστικού χώρου και την ενθάρρυνση των τοπικών φορέων για την ανάληψη δημιουργικών καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων.**

Το ελληνικό πρότυπο αστικής βιώσιμης ανάπτυξης, κατευθυνόμενο από το κέντρο

μέσω μεγάλης κλίμακας παρεμβάσεων, βασίζεται στις αρχές της επικουρικότητας, της εταιρικής σχέσης, της βιωσιμότητας του περιβάλλοντος, της οικονομικής επάρκειας και στοχεύει στη δημιουργία ανταγωνιστικής και βιώσιμης αστικής οικονομίας, στην αξιοποίηση και ενίσχυση του αναπτυξιακού ρόλου των αστικών κέντρων, στην επέκταση της εμβελείας τους και τη δικτύωση τους με τα υπόλοιπα αστικά κέντρα σε εθνικό και διακρατικό επίπεδο και στην ενίσχυση των υποδομών τους (Χριστοφάκης, 2001, Κόνσολας, 1997).

Σημαντικό χαρακτηριστικό της διαδικασίας βιώσιμης αστικής ανάπτυξης είναι η **«εκ των κάτω»** προέλευση της μέσω της ενεργοποίησης της τοπικής αυτοδιοίκησης, των κοινωνικών φορέων, των ομάδων πολιτών στο πλαίσιο μιας ισχυρής εταιρικής σχέσης σε τοπικό επίπεδο (Χριστοφάκης, 2001).

Στο πλαίσιο ενός τέτοιου προτύπου αστικής ανάπτυξης, ο βασικός και πολλές φορές μοναδικός λόγος για την ανάληψη αναπτυξιακών πρωτοβουλιών είναι η δημιουργία απασχόλησης και η ενίσχυση των εισοδημάτων. Στο νεοκλασικό μοντέλο αρκούν οι χαμηλοί μισθοί και το χαμηλό κόστος παραγωγής για τη δημιουργία απασχόλησης (Πετρινιώτη, 1989, Κατσανεβάς, 1997, Πετράκη – Κώπη και Κώπης, 2001). Αντίθετα για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη, η οποία μετατοπίζει την έμφαση από την ποσότητα στην ποιότητα της εργασίας, υπάρχουν δύο βασικές κατευθύνσεις ανάληψης πρωτοβουλιών σε τοπικό επίπεδο για την ενίσχυση της απασχόλησης: η βελτίωση της ποιότητας του αστικού κέντρου και η ανάπτυξη του αστικού ανθρώπινου δυναμικού (Ρέππας, 2002, Baldwin, Martin και Ottaviano, 2001).

Στόχος της στρατηγικής της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης είναι η αύξηση της αξίας των ατόμων και των τόπων εγκατάστασης. Έτσι, η δημιουργία απασχόλησης είναι μία αποστολή που αφορά την ενίσχυση της ικανότητας του αστικού κέντρου για δημιουργία οικονομικών ευκαιριών απαραίτητων για την προσαρμογή των ανθρωπίνων πόρων στις σύγχρονες απαιτήσεις. Η δημιουργία οργανωμένων ζωνών επιχειρηματικής δραστηριότητας (Τεχνολογικά και Επιστημονικά πάρκα, ΒΙΠΕ, ΒΙΟΠΑ κ. α.) αποτελούν σαφές παράδειγμα της προσπάθειας για τη δημιουργία θέσεων εργασίας, ενώ τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και δια βίου εκπαίδευσης αποδεικνύουν την αναγκαιότητα της βελτίωσης των εργασιακών ικανοτήτων (Andersen και Kempen, 2003, Daitoh, 2003, Baldwin, Martin και Ottaviano, 2001).

Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η διαδικασία της σωρευτικής απιότητας. Αρχικά οι νέες δραστηριότητες και οι νέες θέσεις εργασίας αυξάνουν το απόθεμα του αστικού κέντρου σε εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό είτε μέσω της εξειδίκευσης του υπάρχοντος εργατικού δυναμικού είτε μέσω της προσέλκυσης και εγκατάστασης εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού από άλλες περιοχές. Σταδιακά όμως με την αύξηση της απασχόλησης ο αριθμός των εξειδικευμένων εργατών αυξάνεται ενώ μέσω της εκπαίδευσης και των συστημάτων κατάρτισης επιτυγχάνεται η συνεχής βελτίωση και η προσαρμογή των επαγγελματικών προσόντων στις απαιτήσεις της συνεχώς μεταβαλλόμενης παραγωγικής διαδικασίας (Fishman, 2002, Fanti και Manfredi, 2003).

Ταυτόχρονα μέσω της διαδικασίας αυτής δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη και τη βελτίωση των κοινωνικών υπηρεσιών και υποδομών. Οι εξελίξεις αυτές με τη σειρά τους αποτελούν σημαντικούς παράγοντες προσέλκυσης νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι η εφαρμογή της στρατηγικής της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης είναι κάτι καινούργιο για την ελληνική πραγματικότητα. Έτσι, δεν είναι ορατές ακόμα οι αναμενόμενες θετικές συνέπειες που αναμένονται από την εφαρμογή της στο επίπεδο απασχόλησης των αστικών κέντρων. Ιδιαίτερα όμως σημαντική εξέλιξη είναι το γεγονός ότι ένας από τους κυρίαρχους στόχους των ενεργειών για τη διαμόρφωση βιώσιμης αστικής ανάπτυξης, στα πλαίσια των Τομεακών και των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του Γ' Κ.Π.Σ. (Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, 2000, Υπουργείο Ανάπτυξης, 2001, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 2001), είναι η δημιουργία θέσεων απασχόλησης.

Οι επιλέξιμοι τομείς στους οποίους θα πρέπει να αναπτυχθούν οι σχετικές πολιτικές για την απασχόληση συνδέονται με:

- ❖ **Την οικονομική και αναπτυξιακή διάσταση.** Οι τοπικές δυνατότητες για τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης στις αστικές περιοχές είναι σημαντικές και πρέπει να λαμβάνονται περισσότερο υπόψη κατά τη χάραξη πολιτικών για την απασχόληση.
- ❖ **Την κοινωνική οικονομία** Η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας μπορεί να δώσει μια απάντηση τόσο στην αυξημένη ζήτηση κοινωνικών υπηρεσιών όσο και στη μειωμένη ικανότητα δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας στους παραδοσιακούς τομείς της οικονομίας. Φορείς της κοινωνικής οικονομίας κατά κανόνα είναι εθελοντικές οργανώσεις, κοινωνικές επιχειρήσεις, οικιστικά και άλλα σωματεία, αλλά και συνεταιρισμοί, αλληλοβοηθητικά ταμεία και ιδρύματα.
- ❖ **Την κοινωνική διάσταση.** Οι δυσλειτουργίες που αναπτύσσονται στον αστικό χώρο και οι οποίες συνδέονται με τη φτώχεια είναι ο πολιτισμικός, πολιτικός και κοινωνικός αποκλεισμός, η βία, η εγκληματικότητα, τα ναρκωτικά, τα φαινόμενα ρατσισμού. Προγράμματα για την κοινωνική επανένταξη των περιθωριοποιημένων ομάδων πληθυσμού τίθενται στο επίκεντρο της προσπάθειας για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Η απασχόληση θεωρείται ως το καλύτερο μέσο για την έξοδο από τον κοινωνικό αποκλεισμό και τα φαινόμενα που αυτός συνεπάγεται. Η υποστήριξη ευπαθών ομάδων και γενικότερα του πληθυσμού σε υποβαθμισμένες περιοχές προωθείται μέσω κοινωνικών υπηρεσιών, που στοχεύουν τόσο στην ενημέρωση και συμβουλευτική, όσο και στην παροχή υπηρεσιών που διευκολύνουν την πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας και την κοινωνική τους ενσωμάτωση.
- ❖ **Τον αστικό χώρο.** Η βελτίωση της λειτουργίας του αστικού χώρου συμβάλλει σε μία ισόρροπη και πολύμορφη ανάπτυξη, η οποία επιδιώκει την ανάπτυξη οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής δραστηριότητας στο χώρο της και μέσω αυτών των δραστηριοτήτων αυξάνεται και η απασχολησιμότητα.
- ❖ **Το περιβάλλον.** Η προστασία και η αναβάθμιση του περιβάλλοντος καθώς και η διαχείριση της αστικής ανάπτυξης στη λογική της αειφόρου ανάπτυξης αποτελούν τομείς που παρέχουν νέες μορφές απασχόλησης.
- ❖ **Τον πολιτισμό.** Η αξιοποίηση πολιτισμικών αγαθών προσφέρεται για τη δημιουργία βιώσιμων επιχειρήσεων και νέων θέσεων απασχόλησης.

3. Αξιολόγηση και Προτάσεις

Στην Ελλάδα η οικονομική ανάπτυξη εμφανίζει, σταθερά τα τελευταία χρόνια, υψηλό ετήσιο ρυθμό και σημαντικά υψηλότερο από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Την ίδια στιγμή στην ελληνική αγορά εργασίας ο πληθυσμός σε ηλικία προς εργασία αυξάνεται. Τα ποσοστά συμμετοχής των απασχολούμενων στη γεωργία και τη βιομηχανία συρρικνώνεται σημαντικά ενώ αντίθετα αυξάνεται το ποσοστό απασχόλησης στον τομέα των υπηρεσιών. Παρά την αύξηση της συνολικής απασχόλησης το μέσο ποσοστό ανεργίας αυξάνεται κατά την τελευταία δεκαετία. Ιδιαίτερα πλήττονται από την ανεργία οι νέοι και οι γυναίκες. (Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ και ΑΔΕΔΥ 2003, Σαμπεθαί, 2000)

Η μελέτη των στατιστικών δεδομένων της αστικής ανάπτυξης και της ελληνικής αγοράς εργασίας αλλά και η νέα αντίληψη για το εννοιολογικό περιεχόμενο της ανάπτυξης οδηγεί στη διατύπωση προτάσεων πολιτικής για την αντιμετώπιση των προβληματικών καταστάσεων που διαγιγνώσκονται.

Το υψηλό ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας αλλά και το φαινόμενο της εμφάνισης νέων ανέργων ηλικίας 45 – 64 ετών, αποτέλεσμα της αποβιομηχανίσης, απαιτεί την ανάπτυξη, σε τοπικό επίπεδο, προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης και σχεδίων δράσης καταπολέμησης του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας, τα οποία μέσω της απόκτησης επαγγελματικών δεξιοτήτων και την ατομική ενδυνάμωση θα καταστήσουν δυνατή την ένταξη ή την επανένταξη των ανέργων αυτών στην οικονομική διαδικασία (Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ και ΑΔΕΔΥ 2003, Σαμπεθαί, 2000, Τράπεζα της Ελλάδος, 2003).

Η παρουσία μεγάλου αριθμού αλλοδαπών (μεταναστών, προσφύγων και παλιννοστούντων), η οποία όπως έχει επισημανθεί πολλές φορές ασκεί συνολικά θετική επίδραση στην αναπτυξιακή διαδικασία των αστικών κέντρων, υπογραμμίζει την ανάγκη για την προώθηση της άμεσης, ομαλής και δυναμικής ένταξης τους στην οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή της χώρας μας μέσω της ανάπτυξης ολοκληρωμένων προγραμμάτων υποστήριξης τους και καταπολέμησης των ανισοτήτων και των διακρίσεων. Άλλωστε η διαδικασία νομιμοποίησης τους συνεπάγεται όχι μόνο την ίση μεταχείριση Ελλήνων και αλλοδαπών εργαζόμενων αλλά και την εξίσωση των όρων του ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων που απασχολούν «ατύπως» αλλοδαπούς εργαζόμενους και εκείνων που δεν απασχολούν αλλοδαπούς. Η εξέλιξη αυτή, υπό τον όρο της αποτελεσματικής εφαρμογής και εποπείας της κείμενης εργατικής νομοθεσίας, αναμένεται να έχει ιδιαίτερα θετικές επιπτώσεις στην απασχόληση των αστικών κέντρων. (ΕΚΚΕ 1999, Τράπεζα της Ελλάδος, 2003).

Το υψηλό ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας των νέων φανερώνει ανεπάρκειες του εκπαιδευτικού μας συστήματος και δυσλειτουργία, αν όχι ανυπαρξία του μηχανισμού σύζευξης της προσφοράς και ζήτησης εργατικού δυναμικού στα αστικά κέντρα. Όσον αφορά την εκπαίδευση πρόβλημα φαίνεται να είναι το είδος των επαγγελματικών προσόντων των νέων και όχι αυτό καθ' αυτό το επίπεδο εκπαίδευσης. Είναι λοιπόν ανάγκη η μεταρρύθμιση του συστήματος γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης ώστε να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της τοπικής αγοράς εργασίας καθώς και η ανάπτυξη συστήματος επαγγελματικού προσανατολισμού ικανού να συμβάλλει στην αντιστοίχιση της προσφοράς και της ζήτησης στην αστική αγορά εργασίας (Τράπεζα της Ελλάδος, 2003).

Το υψηλό ποσοστό ανεργίας των γυναικών σε συνδυασμό με την πώση του ρυθμού γονιμότητας και τη γήρανση του πληθυσμού απαιτεί τη βελτίωση του συστήματος κοινωνικής φροντίδας στους τομείς της ημερήσιας φροντίδας και δημιουργικής απασχόλησης παιδιών (Παιδικοί σταθμοί, Ολοήμερα Σχολεία, Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών) της ανοικτής προστασίας και ημερήσιας φροντίδας ηλικιωμένων (Κέντρα Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων, Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων). Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι η ίδρυση και η λειτουργία τέτοιων δομών κοινωνικής φροντίδας θα έχει άμεσα ως αποτέλεσμα τη δραστική μείωση της ανεργίας των γυναικών μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας σε επαγγέλματα που προτιμούνται κατά κύριο λόγο από γυναίκες. Ακόμα η ενθάρρυνση και η θεσμοθέτηση της μερικής απασχόλησης στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα αναμένεται να συμβάλει σημαντικά στην καταπολέμηση της γυναικείας ανεργίας (ΕΚΚΕ, 1999).

Για την προώθηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας κυρίως των νέων και αυτών που ανήκουν στις πολλαπλές κατηγορίες ευπαθών κοινωνικών ομάδων, πέρα από την παροχή κατάλληλων κινήτρων και την απλούστευση των απαιτούμενων διαδικασιών, απαιτείται και η ανάπτυξη δομών και υπηρεσιών στήριξης της επιχειρηματικότητας. Η προώθηση της επιχειρηματικότητας αποτελεί πεδίο παρέμβασης τόσο των φορέων οικονομικής πολιτικής όσο και των αρμόδιων υπηρεσιών για την απασχόληση. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εφαρμόζεται πληθώρα μέτρων και εργαλείων για την υποστήριξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Η συνεργασία και η συνεχής αμφίδρομη πληροφόρηση ανάμεσα στους φορείς που εμπλέκονται στην επιχειρηματικότητα και στις διαδικασίες ένταξης ειδικών κοινωνικών ομάδων στην αγορά εργασίας αποτελεί σημαντικό παράγοντα συντονισμού και στήριξης των παρεμβάσεων κατά τη διάρκεια σχεδιασμού και υλοποίησης και βασικό εργαλείο διάδοσης και ευρύτερης εφαρμογής των πολιτικών και μέτρων. Επιπλέον, απαιτείται η δημιουργία καινοτόμων προτύπων σε τοπικό επίπεδο, όπως η ο σχεδιασμός και η υλοποίηση Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών με τέτοιο τρόπο, ώστε να παρέχονται στον ίδιο χώρο με τις υπηρεσίες συμβουλευτικής καθοδήγησης για έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας (Τράπεζα της Ελλάδος, 2003).

4. Συμπεράσματα

Σκοπός της εργασίας ήταν να εξετάσει τις διάφορες θεωρίες της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και τον ρόλο της απασχόλησης κατά την αναπτυξιακή διαδικασία, να ελέγξει την ορθότητα τους και να παρουσιάσει τα διάφορα θεωρητικά υποδείγματα που έχουν αναπτυχθεί μέχρι σήμερα. Επίσης να διερευνήσει τα αποτελέσματα των εμπειρικών υποδειγμάτων έτσι ώστε να καταλήξει σε ορισμένα συμπεράσματα κυρίως για την κατάσταση στη χώρα μας.

Η βιώσιμη αστική ανάπτυξη υποστηρίζεται από τέσσερις κύριους πυλώνες: τις θεωρητικές εκτιμήσεις, την ανθρώπινη ευημερία ως θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, την πόλη ως πρωταρχικό αγαθό και την καλή διακυβέρνηση. Σε αυτό το πλαίσιο, η απασχόληση αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Κοινή διαπίστωση των θεωρητικών αποτελεί το γεγονός ότι η συγκέντρωση ατόμων υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου στην πόλη αποτελεί σημαντικό πόρο για την αύξηση της απασχόλησης και την αστική ανάπτυξη.

Σε αντίθεση με τους νεοκλασικούς, οι θεωρητικοί της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης δεν θεωρούν σημαντική την επίδραση του επιπέδου των μισθών για την απασχόληση. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα εμπειρικών ερευνών ανάμεσα στα δημογραφικά - κοινωνικά δεδομένα που επιδρούν στην βιώσιμη αστική αναπτυξιακή διαδικασία περιλαμβάνονται: *το φύλο, η ηλικία, οι φυσικοί πόροι, η διάχυση της καινοτομίας, η τεχνολογική εξέλιξη, το μέγεθος του πληθυσμού και η μετανάστευση.*

Το αστικό δίκτυο στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από τρία βασικά επίπεδα πολιτικής κυριαρχίας. Παράλληλα με τη διπολική κυριαρχία της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, λειτουργεί ένα σύστημα περιφερειακών αστικών κέντρων όπως η Πάτρα, το Ηράκλειο, η Λάρισα, ο Βόλος, τα Χανιά κ.α. Σε ένα τρίτο επίπεδο ιδιαίτερα ισχυρή εμφανίζεται η επιρροή, σε τοπικό επίπεδο, των αστικών κέντρων που αποτελούν τις διοικητικές έδρες των Νομών της χώρας.

Η κατανομή του πληθυσμού στα αστικά κέντρα χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των δύο μεγάλων μητροπολιτικών κέντρων της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης.

Ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας είναι ιδιαίτερα υψηλός σε όλη τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας.

Ο πληθυσμός σε ηλικία προς απασχόληση της Ελλάδας σε ποσοστό που ξεπερνά το 60% διαμένει σε αστικά κέντρα. Ποσοστό 65% αυτού διαμένει στα δύο μεγάλα μητροπολιτικά κέντρα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης και το υπόλοιπο 35% στα μικρότερα αστικά κέντρα. Η αύξηση του εργατικού δυναμικού που παρατηρείται στο σύνολο της Επικράτειας είναι μεγαλύτερη στα αστικά κέντρα.

Το ποσοστό ανεργίας στο σύνολο των αστικών περιοχών είναι αρκετά υψηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο. Μάλιστα ιδιαίτερα σημαντικά είναι τα ποσοστά ανεργίας των νέων και των γυναικών ενώ με ιδιαίτερα ταχείς ρυθμούς αυξάνεται και το ποσοστό της μακροχρόνιας ανεργίας.

Οι νέες τάσεις στον αναπτυξιακό σχεδιασμό των ελληνικών πόλεων προσδιορίζονται από την ενσωμάτωση της έννοιας του οικοσυστήματος στην έννοια του χώρου με την εφαρμογή ενός προτύπου βιώσιμης αστικής ανάπτυξης στη βάση τοπικής, ενδογενούς, ολοκληρωμένης αστικής ανάπτυξης. Η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και η ενεργός συμμετοχή της χώρας μας στις διαδικασίες της ενισχύει όλο και περισσότερο τις τάσεις αυτές.

Ανακεφαλαιώνοντας μπορεί να συμπεράνει κανείς πως η βιώσιμη αστική ανάπτυξη και η σχέση της με την απασχόληση είναι ένα αρκετά σύνθετο φαινόμενο που επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες η επίδραση των οποίων σε αυτή ποικίλει.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσσον

- Andersen H. and Kempen R., (2003). "New trends in urban policies in Europe: Evidence from the Netherlands and Denmark", *Cities*, Vol 20, No 2, pp 77 - 86
- Aghion P. and Howitt P., (1992). "A model of growth through creative destruction", *Econometrica*, Vol 60, No 2 pp 323 - 351
- Baldwin E., Martin P. and Ottaviano P., (2001). "Global income divergence, trade and industrialization: The geography of growth takes off", *Journal of Economic Growth*, Vol 6, No 1, pp 5 - 37

- Barbier B., (1989). "The contribution of environmental and resource economics to an economy of sustainable development", *Development and Change*, Vol 20, No 4, pp 429 - 459
- Black D. and Henderson V., (1999). "A Theory of Urban Growth", *Journal of Political Economy*, Vol 107, No 2, pp 252 - 284
- Brunello G., Lupi C. and Ordine P., (2001). "Widening differences in Italian regional employment", *Labour Economics*, Vol 8, No 1, pp 103 - 129
- Button K., (2002). "City management and urban environmental indicators", *Ecological Economics*, Vol 40, No 2, pp 217 - 233
- Carter Th., (1998). "Urban productivity, urban unemployment, and labor market policies" *Journal of Regional Science and Urban Economics*, Vol 28, No 3, pp 329 - 344
- Chatterjee S. and Carlino C., (2001). "Aggregate metropolitan employment growth and the deconcentration of metropolitan employment", *Journal of Monetary Economics*, Vol 48, No 3, pp 549 - 583
- Daitoh I., (2003). "Financial liberalization, urban unemployment and welfare: some implications of the artificial low interest rate and the high wage rate policies in LDCs", *Journal of Development Economics*, Vol 7, No 1, pp 163 - 179
- Eaton J. and Eickstein Z., (1997). "Cities and Growth: Theory and evidence from France and Japan", *Regional Science and Urban Economics*, Vol 27, No 3, pp 443 - 474
- Fanti L. and Manfredi P., (2003). "Population, unemployment, and economic growth cycles: A further explanatory perspective", *Metroeconomica*, Vol 54, No 2&3, pp 179 - 207
- Fishman A., (2002). "The division of labor, inequality, and growth" *Journal of Economic Growth*, Vol 7, No 1, pp 117 - 136
- Friedman J., (2000). "The good city: In defense of utopian thinking", *International Journal of Urban and Regional*, Vol 24, No 6, pp 461 - 472
- Grosman G. and Helpman E., (1991). *Innovation and Growth in the Global Economy*, MIT Press, Cambridge
- Jones C., (1995). "Time Series Tests of endogenous growth models", *The Quarterly Journal of Economics*, Vol 110, No 3, pp 495 - 525
- Lucas R., (1988). "On the mechanics of economic growth", *Journal of Monetary Economics*, Vol 2, No 1, pp 3 - 42
- McCann J., (2002). "The cultural politics of local economic development: meaning - making, place - making, and the urban policy process", *Geofum*, Vol 33, No 2, pp 385 - 398
- Portnov B. and Pearlmutter D., (1999). "Sustainable urban growth in peripheral areas", *Progress in Planning*, Vol 52, No 2, pp 239 - 308
- Romer P., (1990). "Endogenous technological change", *Journal of Political Economy*, Vol 98, No 1(part 2), pp 71 - 102
- Santana P., (2002). "Poverty, social exclusion and health in Portugal", *Social Science & Medicine*, Vol 55, No 1, pp 33 - 45
- Shuttleworth I., Power J. and McKinstry D., (2000). "Examining 1991 travel to go patterns in the Belfast Urban Area as a context for urban employment policy", *Applied Geography*, Vol 20, No 1, pp 177 - 202
- Simon C., (1998). "Human capital and metropolitan employment growth", *Journal of Urban Economics*, Vol 43, No 2, pp 223 - 243

- Simon C. and Nardinelli C., (2002). "Human capital and the rise of American cities, 1900 – 1990", *Regional Science and Urban Economics*, Vol 32, No 1, pp 59 – 96
- Smith T. and Zenou Y., (1997). "Dual labor markets, urban unemployment, and multicentric cities", *Journal of Economic Theory*, Vol 76, No 1, pp 185 -214
- Vliet W., (1996). "Sustainable development, global restructuring and immigrant housing", *Habitat Intl*, Vol 20, No 3, pp 349 - 358

Ελληνόγλωσση

- Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, (1999). *Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα
- Ζαϊμάκης Γ., (2001). «Οικολογική κρίση, βιώσιμη ανάπτυξη και κοινωνική εργασία», *Κοινωνική Εργασία*, Αριθμός τεύχους 61, σελίδες 7 - 28
- Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ και ΑΔΕΔΥ, (2003). *Επίσημα Έκθεση για την Οικονομία και την Απασχόληση*
- Κατσανέβας Θ., (1997). *Οικονομική της Εργασίας και Εργασιακές Σχέσεις*, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα
- Κόνσολας Ν., (1997). *Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Μάρδας Γ., (2000). *Κοινωνική Πολιτική, Εκπαίδευση και Οικονομία. Θεωρία – Διοικητική – Εθνικό και διεθνές πεδίο*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Μούσης Ν., (2002). *Η Κοινωνική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Μπρισίμης Δ. και Μπρισίμης Σ., (2000). «Το πρόβλημα της ανεργίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση» *Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδος*, Αριθμός τεύχους 20, σελίδες 47 – 69
- Πετράκη – Κώπη Α. και Κώπη Γ., (2001). *Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Πετρινιώτη Ξ., (1989). *Αγορές Εργασίας. Οικονομικές Θεωρίες και Έρευνες*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Ρέππας Π., (2002). *Οικονομική Ανάπτυξη. Θεωρίες και Στρατηγικές*, Τόμος Α΄, Δεύτερη έκδοση, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Σαμπεθαί Ι., (2000). «Η ελληνική αγορά εργασίας: χαρακτηριστικά, προβλήματα και πολιτικές», *Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδος*, Αριθμός τεύχους 20, σελίδες 7 – 46
- Τράπεζα της Ελλάδος, (2003). *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2002*
- Υπουργείο Ανάπτυξης, (2001). *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητας*
- Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, (2000). *Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο στήριξης 2000 - 2006*
- Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, (2001). *Πρόγραμμα Κοινωνικής Πρωτοβουλίας για την καταπολέμηση των διακρίσεων και ανισοτήτων σε σχέση με την Αγορά εργασίας (EQUAL) στην Ελλάδα*
- Χριστοφάκης Μ., (2001). *Τοπική Ανάπτυξη και Περιφερειακή Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα